

MODELOVANIE DOPADOV ZVÝŠENIA SPOTREBNÝCH DANÍ Z TABAKU NA SLOVENSKU: SIMULAČNÝ MODEL

Martin Hudcovský – Karol Morvay¹

Vzhľadom na nedávne zmeny v politike zdaňovania tabaku na Slovensku súčasný systém spotrebných daní dosiahol relatívny úspech pri znižovaní miery fajčenia a zvyšovaní príjmov štátu. Dôkazy však naznačujú, že ambicióznejšie každoročné zvyšovanie daní by mohlo priniesť ešte väčšie prínosy.

Tento policy brief predstavuje komparatívnu analýzu medzi súčasným daňovým kalendárom a jeho zrýchlenou verziou, pričom sa zameriava na dopady na príjmy štátneho rozpočtu, mieru fajčenia a verejné zdravie. Na základe medzinárodne overených prístupov – vrátane tých, ktoré boli nedávno implementované na Novom Zélande – analýza poukazuje na potenciál Slovenska dosiahnuť výraznejšie fiškálne a zdravotné prínosy prostredníctvom cielej politiky zdaňovania tabaku.

Súčasný daňový kalendár pre spotrebné dane zvyšuje špecifickú časť spotrebnej dane z cigariet každé dva roky – od 84,6 € za 1 000 kusov cigariet v roku 2023 až na 113,5 € do roku 2028, čo predstavuje celkové zvýšenie o 28,9 € za 1 000 cigariet v priebehu šiestich rokov. Sadzba ad valorem dane sa zvýšila z 23 % na 25 % v roku 2024 a následne zostáva nezmenená. DPH sa od roku 2025 zvýšila z 20 % na 23 %.

Naopak, zrýchlený daňový kalendár akceleraie tempo zvyšovania špecifickej časti spotrebnej dane, pričom sadzba 113,5 € za 1 000 cigariet sa dosiahne už v roku 2026 a ďalej stúpa až na 138,1 € do roku 2028. To predstavuje vyšší celkový nárast – o 53,5 € za 1 000 cigariet počas rovnakého obdobia. Tento prístup zahŕňa každoročné úpravy, ktoré umožňujú konzistentný rast daňového zaťaženia.

Tabuľka 1. Súčasný a zrýchlený kalendár spotrebnej dane z tabaku

Rok	Súčasný			Rok	Zrýchlený		
	Špecifická časť (€)	Ad valorem	DPH		Špecifická časť (€)	Ad valorem	DPH
2023	84,6	23%	20%	2023	84,6	23%	20%
2024	91,3	25%	20%	2024	91,3	25%	20%
2025	91,3	25%	23%	2025	102,5	25%	23%
2026	102,5	25%	23%	2026	113,5	25%	23%
2027	102,5	25%	23%	2027	125,0	25%	23%
2028	113,5	25%	23%	2028	138,1	25%	23%

Zdroj: Vlastné výpočty na základe Zákona o spotrebnej dani z tabakových výrobkov č. 106/2004.

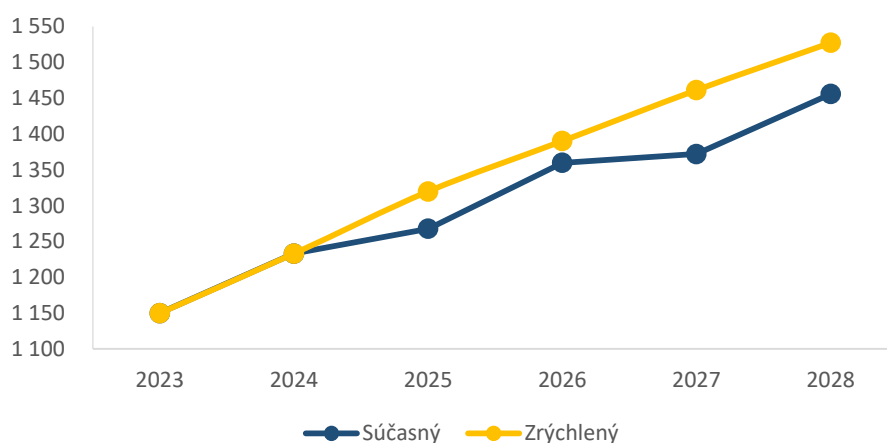
¹ Obaja autori sú pracovníkmi Ekonomického ústavu SAV.

Fiškálne prínosy

Spotrebné dane z tabaku predstavujú spoľahlivý zdroj príjmov štátu aj napriek poklesu spotreby v dôsledku rastúcich cien. Podľa súčasného dvojročného daňového kalendára sa očakáva, že príjmy zo spotrebných daní a DPH vzrastú do roku 2028 o 26,6 %. Akcelorovaný model každoročného zvyšovania daní by však mohol zabezpečiť ešte vyšší rast – až 32,8 % počas toho istého obdobia.

Napriek prudšiemu poklesu počtu predaných balení cigariet pri akcelorovanom scenári (pokles o 22,0 % oproti 13,1 % pri súčasnom systéme) rastú príjmy verejných financií vďaka vyššej sadzbe dane aplikovanej na každú predanú jednotku. Do roku 2028 by sa priemerná cena balenia cigariet zvýšila o 60,4 %, dosahujúc 7,38 € pri zrýchlenom kalendári, v porovnaní so 6,53 € pri súčasnom systéme.

Graf 1. Odhad príjmov zo spotrebnej dane a DPH podľa súčasného a zrýchleného daňového kalendára, 2023–2028 (milióny €)

Zdroj: Vlastné výpočty.

Zdravotné prínosy

Vyššie dane z tabaku nielenže generujú príjmy, ale zároveň pôsobia ako účinný nástroj na zníženie fajčenia. Zrýchlený model každoročného zvyšovania daní by viedol k poklesu prevalencie fajčenia u dospelých o 16,4 %, zatiaľ čo pri súčasnom daňovom kalendári by tento pokles predstavoval 11,5 %. V dlhodobom horizonte to znamená o 125 789 menej dospelých fajčiarov. Podobne, prevalencia fajčenia medzi mládežou by sa znížila až o 33,1 %, čím by sa odradilo viac ako 48 900 mladých ľudí od začatia fajčenia.

Tieto poklesy v prevalencii majú zásadné dôsledky pre verejné zdravie. Podľa odhadov by zrýchlený kalendár prispel k odvráteniu 35 211 predčasných úmrtí u dospelých a 19 560 predčasných úmrtí medzi mladými, v porovnaní s 24 388 a 13 543 pri súčasnom systéme. Znížením miery fajčenia medzi mládežou táto navrhovaná politika zabezpečuje dlhodobé

zdravotné prínosy a nižšie spoločenské náklady spojené s ochoreniami spôsobenými fajčením.

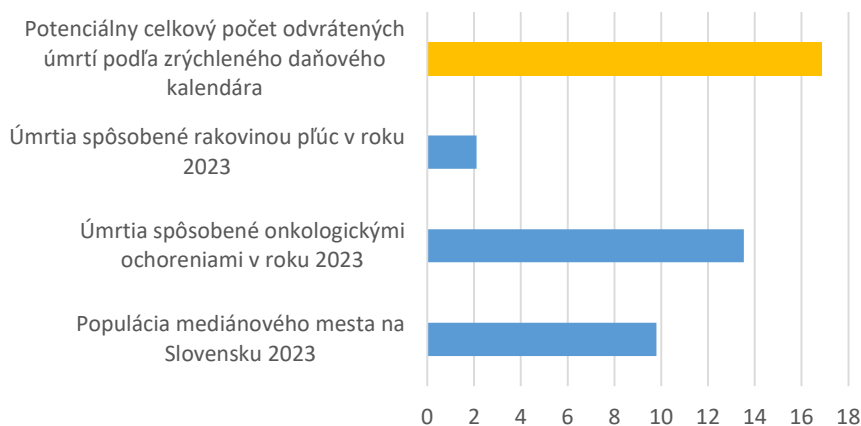
Tabuľka 2. Odhad dopadu súčasného a zrýchleného daňového kalendára na zdravie dospelých a mladých

<i>Dospelí</i>	Zníženie pre- valencie u dospelých	Pokles dospelých fajčiarov	Pokles úmrtí dospelých fajčiarov	<i>Mladí</i>	Zníženie pre- valencie u mladých	Odradení mladí fajčiari	Pokles úmrtí mladých
<i>Súčasný</i>	-11,5%	-87,098	-24,388	<i>Súčasný</i>	-22,9%	-33,859	-13,543
<i>Zrýchlený</i>	-16,6%	-125,789	-35,211	<i>Zrýchlený</i>	-33,1%	-48,900	-19,560
Rozdiel	-5,1 pp	-38,691	-10,834	Rozdiel	-10.2 pp	-15,041	-6,016

Zdroj: Vlastné výpočty.

Odhadovaný celkový počet odvrátených úmrtí (dospelých aj mládeže) v rámci zrýchleného scenára zdaňovania tabakových výrobkov je mimoriadne výrazný po zasadení do slovenského kontextu. Tento počet je o 72 % vyšší ako počet obyvateľov mediánového slovenského mesta v roku 2023, takmer o štvrtinu prevyšuje celkový počet úmrtí na onkologické ochorenia v tom istom roku a je osemkrát vyšší než počet úmrtí pripisovaných rakovine pľúc v roku 2023 na Slovensku.

Graf 2. Porovnanie zdravotných benefitov vyplývajúcich zo zrýchleného daňového kalendára spotrebných daní pre vybrané skupiny obyvateľstva (v tisícoch)

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné výpočty.

Kľúčové odporúčania

- **Zvýšiť dane z tabaku s cieľom posilniť verejné zdravie a zvýšiť príjmy štátu.**

Každoročné zvyšovanie daní by mohlo výrazne znížiť mieru fajčenia, čím by sa zabránilo odhadom 35 221 predčasným úmrtiam u dospelých a 19 560 úmrtiam medzi mládežou – čo ďaleko presahuje prínosy aktuálneho nastavenia systému. Napriek klesajúcej spotrebe tabaku

zabezpečuje zrýchlený daňový kalendár konzistentný rast príjmov vďaka vyšším daniam na jednotku, čím predstavuje dvojité úspech z pohľadu verejného zdravia a verejných financií.

- **Posilniť príjmy pre fiškálnu stabilitu.**

Častejšie zvyšovanie sadzieb spotrebnej dane by do roku 2028 prinieslo o 232 miliónov eur viac kumulatívnych príjmov, čím by sa posilnila stabilita verejných financií a podpora udržateľného hospodárskeho rastu. Tieto dodatočné zdroje by mohli byť využité na riešenie rozpočtových výziev a financovanie kľúčových vládnych programov.

- **Zamerať sa na prevenciu fajčenia u mládeže.**

Zrýchlený daňový kalendár by viedol k o 10,2 percentuálneho bodu väčšiemu poklesu prevalencie fajčenia medzi mládežou v porovnaní so súčasným nastavením. To zdôrazňuje potrebu prudších daňových sadzieb na obmedzenie iniciácie fajčenia. Zameraním sa na mládež sa zabezpečí dlhodobé zníženie spotreby tabaku a súvisiacich zdravotných rizík.

- **Zriadiť Úrad pre kontrolu tabaku a nikotínu alebo jeho sekciu na príslušnom ministerstve.**

Na Slovensku chýba samostatná inštitúcia pre oblasť regulácie tabaku. Potrebné je zriadiť odborný orgán, ktorý bude monitorovať a vyhodnocovať dopady daňovej politiky, sledovať nové trendy a postupne upravovať stratégie. Takýto úrad by umožnil rozhodovanie založené na dátach a pružnosť opatrení v reakcii na meniacu sa situáciu na trhu.

- **Rozšíriť nefajčiarske zóny s cieľom obmedziť spotrebu tabaku.**

Je potrebné posilniť dohľad nad dodržiavaním zákazu fajčenia, najmä na verejných miestach, ako sú pohostinstvá, reštaurácie a priestory pre oddych. Zníženie expozície pasívnemu fajčeniu a celkovej atraktivity fajčenia patrí k osvedčeným postupom dobrej praxe z iných európskych krajín.

Podakovanie

Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied realizoval výskum v oblasti zdaňovania tabakových výrobkov na Slovensku v spolupráci s programom Economics for Health na Johns Hopkins University (JHU). JHU je partnerom iniciatívy Bloomberg Initiative to Reduce Tobacco Use. Názo-ry vyjadrené v tomto dokumente nemožno pripisovať Johns Hopkins University ani nadácii Bloomberg Philanthropies a neodrážajú ich oficiálne stanoviská.

S úctou ďakujeme Jeffrey Drope a Ana Mugoša za ich cenné pripomienky k skorším verziám tohto dokumentu.